

Παναγιωτόπουλος Δημήτρης
Ιστορικός, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

*Πανεπιστήμιο και Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα.
Το παράδειγμα της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών*

Ομιλία στο συνέδριο του Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, «Πανεπιστήμιο και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Ιστορικές προσεγγίσεις», Αθήνα, 7-8 Ιουνίου 2007

Ο Γ. Θεοτοκάς σε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα του *Ελεύθερου Πνεύματος* (1929), το «μανιφέστο» ως γνωστόν της γενιάς του τριάντα, αναφέρεται με απαξίωση στους «φρόνιμους νέους, γεωπόνους, μηχανικούς, δασκάλους, οικονομολόγους, με θετικό μυαλό, με αυστηρή πειθαρχία, με πραχτική χρησιμότητα», οι οποίοι, κατά την άποψή του, «πρεσβεύουν τα νοικοκυρίστικα ιδανικά της τάξης, της ασφάλειας, της ηρεμίας, της περισυλλογής». Ο ίδιος εκφράζει την προτίμησή του στους «ανήσυχους ονειροπόλους», στους «ανυπόταχτους» και «ανικανοποίητους» που θα πραγματοποιήσουν το «όμορφο» και το «μεγάλο», ενώ ταυτόχρονα διακηρύσσει με την αυτοπεποίθηση που χαρακτηρίζει γενικότερα τη γενιά του ότι: «Δεν θα αφήσουμε[...]τη νοικοκυροσύνη να καταχτήσει ολόκληρη την ελληνική νιότη»¹. Το ερώτημα που ανακύπτει, όσο και αν το ζήτημα τίθεται με όρους ευρύτερα λογοτεχνικούς και αισθητικούς, είναι αν στη δεδομένη συγκυρία το θετικό πνεύμα, ο επιστημονικός ορθολογισμός και η πρακτική αίσθηση με την οποία επιχειρούν να μπολιάσουν την ελληνική πραγματικότητα οι ανωτέρω επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες, συνιστούν την πραγματική αιτία που η Ελλάδα, με τα λόγια πάντα του Θεοτοκά, «δε δημιουργεί[...]δεν πραγματοποιεί τίποτα το όμορφο[...]δεν επιδιώκει τίποτα το μεγάλο»².

Στην παρούσα ανακοίνωση θα εξετάσουμε το ζήτημα από την οπτική γωνία της γεωπονικής επιστήμης, μιας από τις πλέον τεχνικές, πρακτικά προσανατολισμένες και εφαρμοσμένες πειθαρχίες που συγκροτούνται, μαζί με τον αντίστοιχο επαγγελματικό κλάδο, στην Ελλάδα την περίοδο του μεσοπολέμου. Όπως έχει εύστοχα ειπωθεί «η ιστορία των καθυστερημένων χωρών κατά το δέκατο ένατο και

¹ Γ. Θεοτοκάς, *Ελεύθερο Πνεύμα*, (επιμέλεια Κ.Θ. Δημαράς), Εστία, 2002, σ. 34-35.

² Στο ίδιο, σ. 35. Στον αντίποδα θα μπορούσε να αντιτείνει κανείς την εκτίμηση του Α. Miller στον *Κολοσσό του Αμαρουσίου*, που εικονογραφεί προσφυώς το πνεύμα και την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα τις παραμονές του β' παγκοσμίου πολέμου, ο οποίος αναφέρει ότι «η Ελλάδα δεν χρειάζεται αρχαιολόγους - χρειάζεται γεωπόνους», (*Ο κολοσσός του Αμαρουσίου*, πρώτη έκδοση 1941, ελληνική έκδοση, Μεταίχμιο, Αθήνα 2004, σ. 61).

τον εικοστό αιώνα είναι η ιστορία της προσπάθειάς τους να φτάσουν τον πιο προηγμένο κόσμο μέσω της μίμησής του»³. Η γενική αυτή αρχή φαίνεται να ισχύει και στην ελληνική περίπτωση, αφού, χρειάστηκε ένας σχεδόν αιώνας για να κατανοήσει η πολιτική εξουσία ότι διαχειριζόταν μια κατεξοχήν αγροτική κοινωνία με ιδιαίτερα τονισμένα τα αρχέγονα στοιχεία της, όπου η οργάνωση της ανώτερης γεωργικής εκπαίδευσης και έρευνας αποτελούσε αναγκαία συνθήκη για την επίλυση των χρόνιων και σύνθετων προβλημάτων του αγροτικού (και όχι μόνο) χώρου, κάτι που ήταν κοινός τόπος στις αναπτυγμένες χώρες.

Η παρατεταμένη αυτή κρίση σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές υποδοχές που είχαν διαμορφωθεί εντός της κοινωνικής δομής τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα (γεωπολιτικές ανακατατάξεις, εισροή προσφύγων, αλλαγές σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο) είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ή την ενεργοποίηση ορισμένων κατηγοριών τεχνικών, όπως των γεωπόνων, αλλά και των μηχανικών, των οικονομολόγων κλπ. Οι επιστημονικές και επαγγελματικές αυτές ομάδες αναλαμβάνουν ουσιαστικά την ευθύνη αναδιοργάνωσης και αναδιάρθρωσης των δομών του αγροτικού και αστικού χώρου στο πλαίσιο του κεντρικά καθοδηγούμενου πολιτικού σχεδίου του βενιζελικού εκσυγχρονισμού, το οποίο, στις πρώτες τουλάχιστον φάσεις του, υπήρξε φιλελεύθερο και επιτυχές. Οι διανοούμενοι αυτοί εισέρχονται στο δημόσιο χώρο με το κύρος του ειδικού, ένα κύρος όμως που δεν το χρησιμοποιούν για να εκπληρώσουν κάποιο αφηρημένο ιδανικό ή όραμα, αλλά για να διακηρύξουν τον αποδοτικότερο δρόμο στην παραγωγική διαδικασία.

Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν οι γεωπόνοι, οι οποίοι, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και με μεγαλύτερη ένταση τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου}, επιχειρούν να εισάγουν τον επιστημονικό ορθολογισμό στην εξέταση και αποσαφήνιση των τεχνικών και οικονομικών όρων ανάπτυξης του αγροτικού τομέα. Η νέα αυτή κατηγορία διανοούμενων του αγροτικού χώρου βρίσκεται στον αντίποδα του άκρατου θεωρητικισμού και κλασικισμού που, σε μεγάλο βαθμό, επικρατούσε μέχρι τότε. Η Γεωπονική Σχολή Αθηνών(1920), μαζί με τη Δασολογική(1917) που προηγήθηκε και την Α.Σ.Ο.Ε.Ε. που ιδρύθηκε το ίδιο έτος, αποτέλεσαν τις πρώτες ανεξάρτητες Σχολές στο χώρο της ανώτατης επαγγελματικής εκπαίδευσης που επιχείρησαν να συνδέσουν την επιστήμη με την παραγωγή και την οικονομία και τις

³ E. Hobsbawm, *Για την Ιστορία*, Θεμέλιο, 1998, σ.17.

αναπτυξιακές ανάγκες της κοινωνίας δίνοντας ταυτόχρονα λύση σε πρακτικά ζητήματα.

Η ιδιαιτερότητα της Γεωπονικής Σχολής συνίστατο στη διπλή της υπόσταση, αφενός ως επιτελικού κέντρου παραγωγής επιστημονικής γνώσης, και αφετέρου ως συνδεδετικού κρίκου στο πολύπλοκο σύστημα των επιμέρους φορέων που συγκροτούν το δίκτυο διαμόρφωσης και άσκησης της αγροτικής πολιτικής: στο Υπ. Γεωργίας, στις συνεταιριστικές οργανώσεις, τις υπηρεσίες της Αγροτικής Τράπεζας, στις μέσες και ανώτερες γεωπονικές σχολές και στα κέντρα αγροτικής έρευνας. Η οργάνωση της ανώτερης γεωργικής εκπαίδευσης βοήθησε στη συγκρότηση του δικτύου αυτού και στη στελέχωσή του με εξειδικευμένα μεσαία και ανώτερα στελέχη (γεωπόνους, γεωπόνους μηχανικούς, συνεταιριστικούς υπαλλήλους κ.λπ.). Το επιστημονικό και εκπαιδευτικό αυτό δυναμικό, φορέας ενός νέου επιστημονικού λόγου και ενός αυξημένου μορφωτικού κεφαλαίου, που αποκτήθηκε αρχικά σε διακεκριμένες σχολές του εξωτερικού και στη συνέχεια του εσωτερικού, θα αναδειχτεί, λόγω και της ιστορικής συγκυρίας (μικρασιατικός πόλεμος, αγροτική μεταρρύθμιση), σε καθοριστικό παράγοντα της μετεξέλιξης και ανασυγκρότησης της ελληνικής κοινωνίας την περίοδο του μεσοπολέμου.

Τα παραπάνω δείχνουν να υπερτιμούν ίσως τις δυνατότητες παρέμβασης του συγκεκριμένου επιστημονικού σώματος ή αντίστροφα να υποτιμούν την πολυπλοκότητα και την αμφισημία του εγχειρήματος του εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας το μεσοπόλεμο. Η προσπάθεια εισαγωγής μιας κουλτούρας εξορθολογισμένης οργάνωσης των διαφόρων πεδίων της κοινωνικής ζωής την περίοδο αυτή, και όχι μόνο, είναι γεμάτη από αντιφάσεις και υπαναχωρήσεις από τους αρχικούς στόχους. Από την άλλη, η απόπειρα αυτονόμησης του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου από τον έλεγχο διαφόρων μορφών εξωτερικής πίεσης, όπως το κράτος και οι διάφορες παράπλευρες ελίτ, είχε ως αποτέλεσμα τη ρήξη ή/και τη σύγκρουση με την πολιτική εξουσία και τις πρακτικές της. Η επιδίωξη αυτή δεν έχει εξ αρχής ως αντίπαλό της την πολιτική ελίτ και το κράτος, κάθε άλλο μάλιστα αφού από εκεί καθοδηγείται. Το ίδιο το κράτος, εξάλλου, φροντίζει για την εκπαίδευση και τη μετεκπαίδευσή τους (υποτροφίες) στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (κυρίως στη Γαλλία και το Βέλγιο) και ακολούθως, μέσω των υποδομών που δημιουργεί, την ενσωμάτωση στους μηχανισμούς του. Εντούτοις, στην πορεία η Γεωπονική Σχολή, οι Καθηγητές και οι απόφοιτοι αυτής, θα βιώσουν έντονα τις αντιστάσεις από την πλευρά της πολιτικής εξουσίας όταν θα επιχειρήσουν να αυτονομηθούν από την πηγή

που τις τροφοδότησε και να αναπτυχθούν με βάση τη δική τους ιδιαίτερη εσωτερική λογική. Η χειραγώγηση εκφράστηκε με πολλούς τρόπους, που περιλάμβαναν την παρέμβαση σε οργανωτικό και θεσμικό επίπεδο, την άνιση κατανομή της επιχορήγησης, την ανάμιξη στις εσωτερικές διαδικασίες (διορισμός Καθηγητών, καθορισμός αριθμού εδρών, εισακτέων κ.λπ.) και εκτεινόταν μέχρι τον ορισμό του χαρακτήρα και του περιεχόμενου των σπουδών και την καθοδήγηση στην επαγγελματική απορρόφηση και εξέλιξη των αποφοίτων της.

Το Καθηγητικό σώμα, μέσα από τις ποικίλες πρακτικές του, επιχειρεί διαχρονικά να αντισταθεί και να προασπίσει την αυτονομία του επιστημονικού του πεδίου και να κατοχυρώσει το ρόλο του στην ανώτατη εκπαίδευση και στην άσκηση της αγροτικής πολιτικής. Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και περισσότερο έντονα μετά το 1930, οι γεωπόνοι θα ενταχθούν σε ισχυρότερα ή λιγότερο ισχυρά δίκτυα, θα δημιουργήσουν θεσμικούς ή άτυπους μηχανισμούς πρόσβασης στην κρατική εξουσία επιχειρώντας με τον τρόπο αυτό να εδραιώσουν την παρουσία τους και να περιχαρακώσουν ένα χώρο με σχετική αυτοτέλεια διαμορφώνοντας κοινές λίγο πολύ πρακτικές. Στις πρακτικές αυτές περιλαμβανόταν και η ανάμιξη με την πολιτική ή την όποια επιρροή μπορούσαν να ασκήσουν σε πολιτικό επίπεδο. Στις περισσότερες μάλιστα των περιπτώσεων η ενασχόληση αυτή υπερέβαινε τα στενά κομματικά πλαίσια προκειμένου να επηρεάσει περισσότερο αποτελεσματικά και να αμβλύνει τις αρνητικές επιπτώσεις της πολιτικής συγκυρίας προς όφελος του θεσμού. Από την άλλη, η διπλή ένταξη της πλειοψηφίας σχεδόν του αρχικού πυρήνα των Καθηγητών αφενός στις υψηλές θέσεις της γραφειοκρατίας του Υπουργείου Γεωργίας και αφετέρου στη Σχολή, παρείχε το πλεονέκτημα της κατοχής διοικητικής και επιστημονικής ταυτόχρονα εξουσίας. Ο διαρκής και επίπονος αυτός αγώνας, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης όπου απειλούνταν ακόμη και η ίδια η υπόσταση της Σχολής, ήταν αποφασιστικής σημασίας για το γεωπονικό κλάδο ο οποίος, βρισκόμενος στα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του, δεν είχε προλάβει να κατοχυρώσει το ρόλο του στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, ούτε είχε κατορθώσει ακόμη να διαμορφώσει ενδογενείς μηχανισμούς αναπαραγωγής του επιστημονικού και εκπαιδευτικού του δυναμικού και να περιχαρακώσει τα επαγγελματικά και άλλα δικαιώματά του, όπως για παράδειγμα ο νομικός κλάδος, που διέθετε σίγουρα μεγαλύτερα ερείσματα.

Σταδιακά, παρατηρείται η εμπέδωση μιας αλληλεγγύης μεταξύ των Καθηγητών, η οποία στηριζόταν σε μια συμφωνία ατομικών συμφερόντων που,

ανεξάρτητα από την πολιτική τοποθέτηση του καθενός και τις προσωπικές διαφορές, προφύλασσε τα μέλη της και ταυτόχρονα περιφρουρούσε την αυτονομία της Σχολής. Αυτό το οποίο τους ένωνε και τους συνέδεε ήταν η αποδοχή της κρισιμότητας της θέσης τους και η αβεβαιότητα η οποία, μέσα στο κλίμα της γενικευμένης αναστάτωσης και πολιτικής πόλωσης, σφυρηλατούσε ασθενείς ή και ετερόκλητες συμμαχίες, οι οποίες όμως ήταν προσαρμοσμένες στην κατάσταση και αποδείχτηκαν απολύτως σταθερές στο χρόνο.

Η εντύπωση που αποκομίζει κανένας την περίοδο του μεσοπολέμου, αλλά σε μεγάλο βαθμό και τη μεταπολεμική, είναι η σύμπληξη ενός ισχυρού πυρήνα Καθηγητών, η συγκρότηση μιας ομάδας ισχύος, η οποία είναι σε θέση να χειρίζεται και να εκμεταλλεύεται επιδέξια τα δίκτυα εξουσίας, στα οποία συμμετείχαν πολλά από τα μέλη του, επιχειρώντας με τον τρόπο αυτό την υπέρβαση των δυσχερειών και περιορισμών που έθετε η πολιτική εξουσία. Ταυτόχρονα, όμως, καλλιεργείται η δημιουργία και παγίωση μιας κλειστής ακαδημαϊκής κοινότητας, η οποία λειτουργεί αφενός συλλογικά, αφετέρου αυτοαναφορικά, επιχειρώντας με τον τρόπο αυτό να υπερασπίσει το χαρακτήρα /τα δικαιώματά της και να διαφυλάξει τα προνόμιά της.

Στη διάρκεια, πάντως, της προπολεμικής περιόδου, οι σπουδές στην Α.Γ.Σ.Α. διακρίνονταν για τον έντονα θεωρητικό τους χαρακτήρα, ενώ εμφανής ήταν η απουσία εξειδίκευσης και οργανωμένης έρευνας. Οι παράγοντες αυτοί σε συνδυασμό με την κυριαρχία του εμπειρικού πρακτικισμού και την εμμονή στην παραδεδομένη πρακτική γνώση ακόμη και εντός της Σχολής, όπως πιστοποιείται από τη διαμάχη εμπειρικών και θεωρητικών στη διαδικασία αναπαραγωγής του διδακτικού προσωπικού, συνέτειναν στη μονοδιάστατη ανάπτυξη της γεωπονικής επιστήμης και, παρόλο που τέθηκαν οι βάσεις, η δημιουργία εγχώριας επιστημονικής και ερευνητικής παράδοσης παρέμενε ημιτελής. Ουσιαστικά, η Σχολή προετοίμαζε στελέχη για το δημόσιο τομέα, κυρίως τις υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας. Ο δημόσιος τομέας παρέμενε για πολλές δεκαετίες το προνομιακό πεδίο απορρόφησης αυτών, παρέχοντάς τους μεγάλα περιθώρια επαγγελματικής και κοινωνικής ανέλιξης. Εντούτοις, οι Καθηγητές της Σχολής, οι απόφοιτοι αυτής και ο γεωπονικός κλάδος γενικότερα, διέθεταν μια αρκετά σφαιρική και εντοπισμένη γνώση του επιστημονικού τους πεδίου και επέδειξαν έντονη κινητικότητα, αξιοσημείωτη εξωστρέφεια και αποτελεσματικότητα στην επίτευξη συγκεκριμένων πρακτικών στόχων σε οργανωτικό και επιχειρησιακό επίπεδο.

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1930, όταν η Σχολή καταφέρνει να βρει το δρόμο της, χάρη στις επιλογές και τις συντονισμένες ενέργειες των Καθηγητών της που εκφράστηκαν με πολλούς τρόπους -κυρίως, με την πρόθεσή τους ν' αποδεσμευτούν οργανικά από το Υπουργείο Γεωργίας και ν' αναλάβουν την ευθύνη της εδραίωσης και αυτονομίας της Σχολής- εμφανίστηκε το καθεστώς Μεταξά να ακυρώσει αυτή τη δυναμική με την κατάργηση μέσω της μεταφοράς της στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1937). Η δικτατορία διέκρινε στην κίνηση αυτή στοιχεία παγίωσης μιας προνομιάς ομάδας επιστημόνων η οποία επιζητούσε να παρεμβαίνει, ακόμη και «αυτεπαγγέλτως», και να επηρεάζει τη γεωργική πολιτική, πράγμα το οποίο επιχείρησε να ανακόψει. Στο γεγονός αυτό συνετέλεσε και ο ιδιαίτερος ρόλος των γεωπόνων, σε στενή επαφή και συνάφεια με τα κέντρα λήψης αποφάσεων και πλησίον του μεγαλύτερου και πλέον ανήσυχου κομματιού της ελληνικής κοινωνίας, εξαιτίας και των ατελών μεταρρυθμίσεων. Πόσο μάλλον που μεγάλο μέρος αυτών ήταν αναμιγμένο στα κοινά και ιδεολογικά προσκείμενο στο χώρο της εν γένει αριστεράς. Οι διάφορες ομάδες και ελίτ που είχαν συγκροτηθεί εντός και εκτός του Υπουργείου Γεωργίας και της Σχολής δεν ήσαν, όπως αποδείχτηκε, αρκετά ισχυρές και συνεκτικές, ώστε να αντισταθούν στην επέλαση αυτή. Το πλήγμα ήταν ισχυρό, αλλά όχι μη αναστρέψιμο, τουλάχιστον στο επίπεδο της Σχολής και στο βαθμό που θα επιθυμούσαν οι εμπνευστές του σχεδίου διάλυσης και μετάθεσης αυτής. Μόλις παρουσιάστηκε η ευκαιρία, το 1943, οι Καθηγητές, ή καλύτερα μια ηγετική ομάδα αυτών, ανέλαβαν πρωτοβουλίες και η Σχολή επανήλθε στο γνώριμο περιβάλλον των Αθηνών.

ααα

Οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που επικρατούν την μεταπολεμική περίοδο, οι αλλαγές που συντελούνται σε οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο, καθώς και η σημαντική πρόοδος της γεωπονικής επιστήμης και η ανάπτυξη νέων επιστημονικών και ερευνητικών κλάδων, επέφεραν σημαντικές ανακατατάξεις και ορισμένες ποιοτικού χαρακτήρα μεταβολές. Καθοριστικός παράγοντας στην αναδιάρθρωση των παραγωγικών δομών, καθώς και στην ανασυγκρότηση της Γεωπονικής Σχολής και τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού της προσανατολισμού, στάθηκε η μεσολάβηση και η τεχνική υποστήριξη που παρείχαν οι διεθνείς οργανισμοί και περισσότερο έντονα η αμερικάνικη αποστολή βοήθειας. Η μορφή και ο χαρακτήρας που λαμβάνουν η

Α.Γ.Σ.Α. και γενικότερα η γεωπονική εκπαίδευση την περίοδο αυτή, αφού οι παρεμβάσεις περιλαμβάνουν και τη Γεωπονοδασολογική Σχολή Θεσσαλονίκης και εκτείνονται σε όλο σχεδόν το φάσμα της γεωργικής έρευνας και εφαρμογής, επηρεάζεται και κατευθύνεται σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική της αμερικάνικης αποστολής. Με τη μεσολάβηση αυτή και την οικονομικοτεχνική ενίσχυση του σχεδίου Μάρσαλ αναπληρώνονται βασικές ελλείψεις και ενσωματώνονται νέες πρακτικές και μέθοδοι, κυρίως στον τομέα της έρευνας και στη διαδικασία (επανα)σύνδεσης της επιστήμης με τον πρωτογενή τομέα. Η ενίσχυση της κτιριακής και εργαστηριακής της υποδομής, η μεταρρύθμιση που προωθείται στο πρόγραμμα σπουδών με την καθιέρωση των ειδίκευσεων και η έμφαση που δίνεται στην οργάνωση της έρευνας, αλλά και στα επιστημονικά εφόδια των Καθηγητών και τη μεταπτυχιακή ειδίκευση του επιστημονικού της δυναμικού, είναι μερικές από τις καινοτομίες που εισάγονται την περίοδο αυτή και κατοχυρώνουν τη θέση της ενισχύοντας το ακαδημαϊκό της προφίλ.

Στο πλαίσιο του μετεμφυλιακού μετασχηματισμού με τον έντονα συγκεντρωτικό και ελεγχόμενο χαρακτήρα που λαμβάνει σταδιακά ο κρατικός μηχανισμός, η Γεωπονική Σχολή και ο γεωπονικός κλάδος αναδιπλώνονται και αναπροσαρμόζουν τις στρατηγικές τους. Η Σχολή θα απεκδυθεί σταδιακά τον επιτελικό ρόλο που κατείχε ως συνδιαχειριστής σχεδόν της πολιτικής στον αγροτικό τομέα και θα περιοριστεί όλο και περισσότερο στα επιστημονικά και ερευνητικά της ενδιαφέροντα. Η εμβέλεια της επιρροής της ανακόπηκε ενδεχομένως και από το έντονα πολωτικό κλίμα της μεταπολεμικής περιόδου που άμβλυσε τις δυνατότητες παρέμβασης και αλληλεπίδρασης με τον κοινωνικό περίγυρο. Τα περιθώρια κινήσεων και ανάληψης πρωτοβουλιών είχαν αυτή τη φορά στενέψει. Οι κοινωνικές διεργασίες και οι προκλήσεις που έδιναν τον τόνο στην προηγούμενη περίοδο, είχαν πια ατονήσει και δεν άφηναν μεγάλα περιθώρια παρέμβασης και αλληλεπίδρασης με την κοινωνία της υπαίθρου. Σε αυτό συνέβαλαν, επίσης, παράγοντες όπως η συρρίκνωση του αγροτικού τομέα και του αγροτικού πληθυσμού, η ανυπαρξία ή χαλάρωση των θεσμών κοινωνικής οργάνωσης στην ύπαιθρο και, ακόμη, ο εξορθολογισμός που συνεπαγόταν η αποδοχή ενός τεχνοκρατικού μοντέλου ανάπτυξης.

Οι εξελίξεις στον επιστημονικό τομέα, ή καλύτερα οι επιπτώσεις αυτών, και η ανάπτυξη και αυτονόμηση επιμέρους κλάδων, μετέβαλαν μεταπολεμικά το εύρος της γεωπονικής επιστήμης και την εμβέλεια του επιστημονικού της λόγου, επιβάλλοντας τη συμμετοχή ενός ευρύτερου κύκλου ειδικών. Σταδιακά, παρατηρείται μια

εσωστρέφεια, που σχετίζεται βέβαια άμεσα με τις γενικότερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, και η Σχολή ακολουθεί μια περισσότερο εσωτερική ζωή και εξέλιξη επιχειρώντας να ισχυροποιήσει τους ενδογενείς μηχανισμούς αναπαραγωγής και να κατοχυρώσει τη θέση της στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης. Αυτό είχε, επίσης, ως αποτέλεσμα τη δημιουργία στο εσωτερικό της Σχολής δύο αντίπαλων δυνάμεων άνισης ισχύος, που ενδεικτικά θα μπορούσαν να ταξινομηθούν σε δύο κατηγορίες: συντηρητικοί και εκσυγχρονιστές. Η εμμονή της παλαιότερης και ισχυρότερης γενιάς Καθηγητών στην κατοχή των μέσων διοίκησης και την κατανομή των αξιωμάτων στο εσωτερικό της Σχολής, αντανακλά ίσως την προϊούσα αποξένωσή της από το ζωτικό της χώρο, που ήταν η άσκηση της γεωργικής πολιτικής, και λειτουργεί ως υποκατάστατο μετά τη σταδιακή αποδέσμευσή της από το Υπουργείο Γεωργίας. Η χαλάρωση των δεσμών αυτών που της προσέδιδαν αίγλη και την εξέχουσα θέση που κατείχε προπολεμικά, περιορίζει την εμβέλεια της παρέμβασής της στον αγροτικό τομέα. Με τον τρόπο αυτό αποστασιοποιείται και αφοσιώνεται περισσότερο στην εκπαιδευτική της αποστολή διατηρώντας ένα συμβουλευτικό ρόλο πάνω σε θέματα που άπτονται της αρμοδιότητάς της -πολλές φορές ακόμη και γι' αυτά δεν λαμβάνεται υπόψη ενώ περιορίζονται σημαντικά και οι θέσεις που κατείχαν παραδοσιακά οι Καθηγητές της ως μέλη Συμβουλίων, Επιτροπών και Οργανισμών του Υπουργείου.

Η έμφαση δίνεται πλέον στην έρευνα, αλλά και στην εφαρμογή, στην ενσωμάτωση τεχνολογικών καινοτομιών, στην εκμηχάνιση και στον εξορθολογισμό της παραγωγής, και δευτερευόντως στη στήριξη της οικογενειακής γεωργίας, αφού τα ζητήματα που άπτονται σε ευρύτερα στρώματα πληθυσμού παρουσιάζονται περισσότερο επείγοντα και οξυμένα. Το ενδιαφέρον μετατοπίζεται προς την κατεύθυνση της κάλυψης των αναγκών ενός διαρκώς αυξανόμενου αστικού πληθυσμού και της μεγέθυνσης και εντατικοποίησης της παραγωγής μέσω της εκτεταμένης εκμηχάνισης και του πειραματισμού. Με τον τρόπο αυτό θα λέγαμε ότι η Σχολή «αστικοποιείται» και προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα.

Η ανταπόκριση της Σχολής στα νέα αυτά δεδομένα πιστοποιείται με τη σταδιακή καθιέρωση ενός εξελιγμένου επιστημονικού και ερευνητικού προτύπου και την ανατροπή και ανασύνθεση των υφισταμένων δομών και όρων αναπαραγωγής. Το σημαντικότερο στοιχείο της περιόδου, που θα έχει καθοριστική σημασία για την εξέλιξή της, είναι η συνειδητοποίηση και επένδυση στην αξία της μετεκπαίδευσης και εξειδίκευσης ενός κύκλου επιστημόνων προερχομένων από το ίδιο της το σώμα, οι

οποίοι θα συμβάλλουν στη διευρυμένη αναπαραγωγή της εκπαιδευτικής και επιστημονικής της λειτουργίας. Η δημιουργία, με άλλα λόγια, με τη μεσολάβηση και τη συγκατάθεση της Σχολής, μιας ελίτ μετεκπαιδευθέντων η οποία εκμεταλλεζόμενη τις ευνοϊκές συνθήκες που διαμορφώνονται, επενδύει ή αναμετατρέπει το μορφωτικό ή όποιο κεφάλαιο διαθέτει σε πανεπιστημιακούς τίτλους που της επιτρέπουν την απρόσκοπτη πρόσβαση στον ακαδημαϊκό χώρο και τη μετακίνησή της σε ένα υψηλότερο συνήθως οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό διαπιστώνεται και από την έμφαση που δίνεται στα μεταπτυχιακά εφόδια των νέων Καθηγητών και από την ιδιαίτερη μέριμνα που λαμβάνεται για την οργάνωση των εργαστηρίων, την αναμόρφωση του προγράμματος σπουδών, την απονομή διδακτορικών τίτλων και τη σύσταση νέων εδρών και γνωστικών αντικειμένων.

Αυτό που συνάγεται με αρκετή ασφάλεια από τα στοιχεία που διαθέτουμε είναι η ενίσχυση και η σταδιακή επικράτηση ενός νέου επιστημονικού πνεύματος και η υπερίσχυση ενός εξελιγμένου ακαδημαϊκού προτύπου. Παρόλο τον περιορισμένο βαθμό ανανέωσης, η τάση είναι εμφανής. Η πρόσληψη των νέων δεδομένων και η αφομοίωσή τους από τη νεότερη κυρίως γενιά διδασκόντων, συνέτεινε στη δημιουργία ενός επιστημονικο-τεχνοκρατικού χαρακτήρα εκπαίδευσης που θα προήγαγε εξειδικευμένα στελέχη, όπως απαιτούσαν οι ανάγκες της οικονομίας και της παραγωγής. Η εξέλιξη αυτή, απ' ό,τι φαίνεται, ήταν μονόδρομος –όπως αναπόφευκτη ήταν και η ενσωμάτωση της Σχολής στο ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα.

Ως αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής και του γενικότερου αναπροσανατολισμού, η σύνδεση και η συσχέτιση της γεωπονικής επιστήμης με τα προβλήματα που απασχολούν τον πρωτογενή τομέα και την αγροτική κοινωνία, που σε σημαντικό βαθμό επιτεύχθηκε την προηγούμενη περίοδο, περνάει πλέον σε δεύτερη μοίρα και περιορίζεται σε μια τεχνοκρατικού ή γραφειοκρατικού χαρακτήρα παρέμβαση που συντηρεί αμυδρά τους δεσμούς που την συνέδεαν με την παραγωγική διαδικασία και τα κοινωνικά υποκείμενα, επιτείνοντας με τον τρόπο αυτό το χάσμα μεταξύ αυτών και της Σχολής. Γεγονός παραμένει πάντως ότι, όσο η Σχολή απεκδυόταν τον παλιό της χαρακτήρα και απομακρυνόταν από τον ιδρυτικό ρόλο και την αποστολή της, όπως αυτή είχε αποκρυσταλλωθεί την περίοδο του μεσοπολέμου, τόσο προσέγγιζε το Υπουργείο Παιδείας, το χώρο δηλαδή στον οποίο θα μπορούσε να ασκεί την εκπαιδευτική της αποστολή χωρίς να αποσπάται σε «αλλότρια» ζητήματα.

Από την άλλη, το εκπαιδευτικό της έργο ήταν ήδη βαρύ και θα επιβαρυνόταν ακόμη περισσότερο στο άμεσο μέλλον, αφού το φοιτητικό ζήτημα, η αύξηση δηλαδή του αριθμού των εισακτέων σε συνδυασμό με την ανεπαρκή χρηματοδότηση και την έλλειψη κατάλληλης υποδομής, που αρχίζει να λαμβάνει διαστάσεις την περίοδο αυτή, έθετε νέες προτεραιότητες, επέφερε ποικίλες αντιδράσεις και οδηγούσε σε μια επικίνδυνη όξυνση. Το ζήτημα είχε βασικά δύο όψεις: από τη μια αυξάνεται σταδιακά ο αριθμός των φοιτητών και από 289 που ήταν το έτος 1953 - 54, γίνονται 421 το έτος 1962 - 63 και ανέρχονται στους 892 το έτος 1965 - 66. Από την άλλη, η διόγκωση αυτή δημιουργεί προβλήματα στην εκπαίδευση και κατάρτιση των φοιτητών και στην επαγγελματική τους αποκατάσταση, αφού δεν συνοδεύεται από αντίστοιχες υποδομές, και δεν είναι άσχετη με τις φοιτητικές κινητοποιήσεις που θα πάρουν μεγάλη έκταση τα επόμενα χρόνια.

Οι επιπτώσεις αυτών των μεταβολών θα έχουν αντίκτυπο στην εσωτερική δομή και οργάνωση και θα ανατρέψουν τις παλιές ισορροπίες φέρνοντας τους Καθηγητές αντιμέτωπους με μια νέα πραγματικότητα, πρωτόγνωρη γι' αυτούς. Ενώ δηλαδή μέχρι τότε το «παιγνίδι» παιζόταν ουσιαστικά χωρίς αντίπαλο, εμφανίζεται πλέον ή αρχίζει να διαμορφώνεται ένας νέος παράγοντας. Δεν ήταν μόνο οι διευκολύνσεις προς τους φοιτητές και οι πιέσεις για τη λήψη του τίτλου χωρίς μόχθο, που συχνά προβαλλόταν από τους Καθηγητές ως το κίνητρο των κινητοποιήσεων και ο κατεξοχήν κίνδυνος υποβάθμισης των σπουδών, αλλά ακόμη περισσότερο η προβολή αξιώσεων για συμμετοχή στις εσωτερικές υποθέσεις της Σχολής που έφερναν σε αμηχανία τους Καθηγητές και τους υποχρέωναν στην υιοθέτηση μιας αμυντικής στάσης, αν όχι προετοιμασίας για σύγκρουση. Το ζήτημα, επομένως, ήταν ότι το «σχολείο», όπως το αποκαλούσαν οι απόφοιτοι του μεσοπολέμου, σταδιακά μετασχηματίζεται σε ανώτατο ίδρυμα στο οποίο οι φοιτητές επιζητούν τη συμμετοχή σε όλα τα επίπεδα που αφορούν στην εκπαίδευσή τους, το πρόγραμμα σπουδών, τη διασφάλιση των επαγγελματικών τους συμφερόντων, όλα αυτά δηλαδή που διαχειρίζονταν μέχρι τότε «εν λευκώ» οι Καθηγητές τους. Το 1959 ιδρύθηκε και σύλλογος φοιτητών, που ονομάστηκε «Εθνικός Σύλλογος Σπουδαστών Α.Γ.Σ.Α.», σκοπός του οποίου μεταξύ των άλλων ήταν και η «δια παντός νόμιμου μέσου επιδίωξις των ενδιαφερόντων τους φοιτητάς φοιτητικών ζητημάτων», όπως καταγράφεται στο Καταστατικό του.

Έτσι, προς το τέλος της δεκαετίας του '50, με τη σταδιακή αποδέσμευση από το Υπουργείο Γεωργίας, την αποχώρηση των παλαιών Καθηγητών και την ανάδειξη

νέων, οι οποίοι, εκτός των άλλων, φαίνεται να προβάλλουν ένα νέο ακαδημαϊκό πρότυπο και ένα εξελιγμένο επιστημονικό και ερευνητικό προφίλ, και την αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού με τις ποικίλες επιπτώσεις, συντελείται η μεταμόρφωση της Σχολής σε ένα κατ' εξοχήν, ή κατά προτεραιότητα, επιστημονικό και ερευνητικό θεσμό, όπου βέβαια η γεωργία και η γεωργική πολιτική εξακολουθούν να διαδραματίζουν σημαντικό, αλλά όχι πρωτεύοντα, ρόλο.

Επομένως, η ενσωμάτωση της Σχολής στο ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα και το Υπουργείο Παιδείας το 1959 (ν.δ. 3973/1959), αποτελεί μια πράξη που έρχεται απλά να επικυρώσει ή να επισφραγίσει τις αλλαγές που συντελούνται την περίοδο αυτή και να την εντάξει και τυπικά πλέον στο χώρο της Ανώτατης Παιδείας. Η αποδέσμευσή της από το Υπουργείο Γεωργίας και η υπαγωγή της στο Υπουργείο Παιδείας απέβλεπε στην κατοχύρωση της θέσης της στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης και την ενσωμάτωση των Καθηγητών της στην πνευματική ελίτ του Υπουργείου Παιδείας. Οι Καθηγητές μεταβάλλονται σε μια εδραιωμένη επιστημονική και ακαδημαϊκή οντότητα, ενώ οι απόφοιτοι της Σχολής τρέπονται και σε άλλες, περισσότερο εμπορικές και επικερδείς, ιδιωτικές ασχολίες.

Συνοψίζοντας, με την ενσωμάτωση της Σχολής στο ακαδημαϊκό κατεστημένο και την αυτονόμηση της γεωπονικής επιστήμης, κλείνει ένας κύκλος που συμπίπτει χρονικά και συνδέεται με την αποχώρηση όλων σχεδόν των Καθηγητών της γενιάς που ανδρώθηκε το μεσοπόλεμο και οι οποίοι ήσαν φορείς μιας αρκετά διαφορετικής, περισσότερο ηθικο-βιωματικής, αντίληψης για το ρόλο και την αποστολή των γεωπόνων. Το ίδιο γεγονός, ανατρέπει ουσιαστικά την προηγούμενη διάρθρωση της Σχολής, χαλαρώνει λίγο ή πολύ τους άρρηκτους δεσμούς με τη γεωργία και το γεωργικό πληθυσμό απελευθερώνοντάς την από το βάρος της συνυπευθυνότητας. Έκτοτε ήταν «καταδικασμένη» να λειτουργεί ως ένας εκπαιδευτικός θεσμός μεταξύ των άλλων.

[Για περισσότερα στοιχεία και αναλυτική βιβλιογραφία, βλ. Δημήτρης Παναγιωτόπουλος, *Γεωργική Εκπαίδευση και Ανάπτυξη. Η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών στην ελληνική κοινωνία 1920-1960*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004]